

Příloha A: Seznam povídek Boženy Benešové z raného období

Zdroj: MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 40.

Sbírka	Povídka
Nedobytná vítězství 1910	Z mladosti dvou smutných sester
	Zákeřník
	Vdova
Myšky 1916	Povídka s dobrým koncem
	Pýří
	Teorie
	Lakomý osud
	Myšky
Kruté mládí 1917	Hladina
	Stíny
	Světlé vlny
Tiché dívky 1923	Památka
	Rozbitá kytara
Mimo knihy	V soumraku
	Dušíčková povídka
	Otázky bez odpovědi
	Krásná vyšíváčka
	Večerní úsměv

Příloha B: Seznam povídek Boženy Benešové z druhého období

Zdroj: MOLDANOVÁ, Dobruška: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 57.

Sbírka	Povídka
Tři povídky 1914 (Chlapci 1927)	Cikánský princ
	Kamarádi
	Jiří Rubal
	(Otíkovo dobrodružství)
	(Pavlův kokos)
Oblouzení 1923	Nesplacený dluh
	Prsten
	Sestry
	Zajatá
Není člověku dovoleno 1932	Není člověku dovoleno
	(Prsten)
Rouhači a oblouzení 1934	(Nesplacený dluh)
	(Prsten)
	(Sestry)
	(Zajatá)
	(Není člověku dovoleno)
	Jistota
Mimo knihy	Poprvé
	Setkání
	Věvec
	Spravedlivá Hermenegilda

Příloha C: Plakát k výstavě

Městská knihovna a turistické informační centrum
Chlumeck nad Cidlinou
Vás srdečně zve na výstavu

Srovnání
povídky B. Benešové
Myšky
s filmovou adaptací

KDE: Městská knihovna a TIC
Chlumeck nad Cidlinou

Od 8. května
do 8. června 2021

KDY: V otevírací době knihovny

Tato výstava vznikla jako projekt k bakalářské práci.

Historie českého filmu

Historie českého filmu se váže k 15. červenci roku 1896, kdy v Karlových Varech proběhla první projekce na našem území, zanedlouho následovalo promítání i v dalších městech, v Mariánských Lázních, Brně, Ústí nad Labem a v Moravské Ostravě.¹ První filmový záznam, který se natočil na české půdě, byl záznam pašijového představení v Hořicích na Šumavě z roku 1897.² V této době existovaly jen kočovné podniky, které promítaly filmy na různých místech ve velkých sálech, hospodách a v létě se promítalo

Ilustrační obrázek – lístky do kina
Zdroj: pixabay.com

i pod širým nebem. Tato forma však neměla dlouhého trvání, a tak byla nahrazena stálými biografy. Viktor Ponrepo založil v Praze roku 1907 první stálé kino v domě U Modré štiky. Kolem roku 1909 měla Praha pět stálých kin, o rok později vzrostl jejich počet na osmnáct a šest kin vzniklo v Brně. Do první světové války se česká kinematografie slibně rozvíjela. Za války ovšem většina mladých mužů odešla na frontu a některá kina vzhledem k nedostatku personálu (především promítačů) byla nucena zavřít, zbylá kina byla odkázána na promítání německých filmů.³

Nová vlna zakládání kin přišla brzy po poválečném uvolnění politických poměrů, svou zásluhu na tom měl i přísun filmů ze zahraničí. Rozkvět kin však neměl dlouhého trvání. Už mezi lety 1922 a 1924 docházelo k rychle se prohlubující krizi, která souvisela se všeobecnou

hospodářskou krizí.⁴ Ale i v tomto období vznikla řada úspěšných filmů, například *Bílý ráj* (K. Lamač, 1924).

První sociální film

Na počátku 20. let vznikl film *Šachta pohřbených idejí* (A. L. Havel, R. Myzet, 1921), jedná se o první český sociální film.⁵ Touto dobou se v literatuře projevuje proletářský směr (hl. představitel: J. Wolker, S. K. Neumann, I. Olbracht, M. Majerová). Proletářské hnutí je spojováno s organizací Proletkult, která měla za cíl přiblížit kulturu, umění a vědu dělníkům. Proletkult chtěl nahradit principy individualistického umění uměním kolektivistickým, kterému by rozuměly i nejšířší vrstvy dělnictva.⁶ Tyto myšlenky zprvurazil i Umělecký svaz Devětsilu. Později se ale přiklonil k myšlenkám, které prosazoval poetismus. Kromě literatury se tento rozpor promítl i do filmu.

Zvuk ve filmu

Počátek 30. let přináší do kinematografie zvuk. Už na začátku roku 1930 bylo v Čechách a na Moravě 10 zvukových kin, na konci stejného roku se počet zvýšil na 40 biografů.⁷ Prvním čistě českým zvukovým filmem⁸ byl snímek *Když struny lkají* (F. Fehér, 1930). Většinu repertoáru v této době obstarávaly snímky ze zámorí.

Vlasta Burian, z filmu *Ducháček to zařídí*, r. 1938
Zdroj: filmovyprehled.cz

¹ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 11. ISBN 80-85839-54-7.

² Tamtéž, str. 12.

³ BARTOŠEK, Luboš: *Dějiny československé kinematografie I.: Némý film 1896–1930*, část 1. Praha: SPN, 1979, str. 16–17.

⁴ Tamtéž, str. 58–60.

⁵ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 25. ISBN 80-85839-54-7.

⁶ BARTOŠEK, Luboš: *Dějiny československé kinematografie I.: Némý film 1896–1930*, část 2. Praha: SPN, 1979, str. 38.

⁷ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 36. ISBN 80-85839-54-7.

⁸ Prvním zvukovým filmem uvedeným na půdě Československa byl americký snímek *Lod komediantů* (H. A. Pollard, 1929). Poté následoval snímek *Tonka Šibenice* (K. Anton, 1930), který byl sice od českých tvůrců, ale zvuk byl snímán v zahraničí.

Angličtina prvních mluvených filmů nikomu nevadila, ale roku 1930 se u nás objevil první německy mluvený film. Později se začaly objevovat i německy mluvené verze anglických filmů. Komentováno to bylo tím, že je pro Čechy němčina srozumitelnější. Tato skutečnost mezi Čechy vyvolala vlnu nacionální nenávisti – tzv. zářijové demonstrace proti německým filmům.⁹ Tyto demonstrace ukázaly, že film už není vnímán jen jako zboží, ale jako kulturní produkt a prostředek politické propagandy. Stát chtěl omezit přísun zahraničních snímků, a tak byl v roce 1932 zaveden tzv. kontingentní systém, kterým byla stanovena odměna ve formě státního příspěvku či povolení k dovozu pěti filmů pro výrobce celovečerního hraného filmu.¹⁰ V roce 1934 byl tento systém nahrazen registračním, který už nepodmiňoval dovoz výrobou českých filmů. Místo toho byl stanoven jednotný dovozní poplatek a finanční příspěvek. Roku 1934 bylo založeno Filmové studio, které mělo zvýšit úroveň české kinematografie. V rámci studia se pořádaly přednášky a semináře. Významné postavení zde měla společnost A-B, pod kterou patřily největší herecké hvězdy 30. let (například V. Burian, O. Nový, L. Baarová, A. Mandlová, N. Gollova a další).¹¹

Film za protektorátu

Zleva Jaroslav Ježek, Jan Werich, Jiří Voskovec
Zdroj: werichovavila.cz

Dne 15. března 1939 se z Československa stává Protektorát Čechy a Morava, a proto zemi opustilo mnoho nadaných tvůrců i herců. Odešel například Hugo Haas, herci Jan Werich a Jiří Voskovec, skladatel Jaroslav Ježek, režisér a scenárista Jiří Weiss a další. Po okupaci byla i v kinematografii zavedena tuhá cenzura (např. na podzim

Plakát k filmu Jan Roháč z Dubé
Zdroj: filmovyprehled.cz

1939 byl vydán seznam nežádoucích filmů, ten čítal 240 českých hraných snímků). Titulky a plakáty musely být česko-německé s tím, že němčina musela být na prvním místě. Filmy s židovskými herci nemohly být promítány, od 25. srpna 1939 měli židé zakázáno navštěvovat kina. Ze všech podniků byli propouštěni nearijsí pracovníci. Byl omezen dovoz zahraničních filmů a místo sovětských, britských či francouzských snímků byly promítány filmy německé a italské.¹² V tomto období vznikají především komedie, ve kterých lidé hledali rozptýlení (*Katakomby* – 1940, *Cesta do hlubin študákovy duše* – 1939, *Eva tropí hlouposti* – 1939, *Hotel Modrá hvězda* – 1941), dále vznikala díla s vlasteneckou tematikou (*Babička* – 1940, *Pohádka máje* – 1940, *Pantáta Bezoušek* – 1941).¹³ Lída Baarová, Vlasta Burian nebo Adina Mandlová byli smutným důkazem, že i úspěšní herci mohli být obviněni z kolaborace.

Vznik FAMU

Na konci druhé světové války se tvůrci zákona usnesli o zestátnění filmového průmyslu. A tak na výrobu, dovoz a distribuci filmů plně dohlížel stát. Cílem restrukturalizace české kinematografie nebylo jen zestátnění, ale i příprava vzniku institucí, jako například Československého filmového ústavu či filmové školy, která vznikla na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1946.¹⁴ Vznikl

⁹ BARTOŠEK, Luboš: *Dějiny československé kinematografie II.: Zvukový film 1930–1945, část 1.* Praha: SPN, 1982, str. 31–32.

¹⁰ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu.* Olomouc: Rubico, 2000, str. 38. ISBN 80-85839-54-7.

¹¹ Tamtéž, str. 38–39.

¹² BARTOŠEK, Luboš: *Dějiny československé kinematografie II.: Zvukový film 1930–1945, část 2.* Praha: SPN, 1983, str. 132–136.

¹³ Tamtéž, str. 147–149.

¹⁴ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu.* Olomouc: Rubico, 2000, str. 89. ISBN 80-85839-54-7.

samostatný obor při Akademii múzických umění, kterou dnes známe pod zkratkou FAMU.

První barevný film

V roce 1947 byl natočen první český barevný film *Jan Roháč z Dubé* (V. Brodský, 1947).¹⁵ Ve 40. a 50. letech sloužil film především jako nástroj komunistické propagandy. I přes to se česká kinematografie snažila o znovuoživení komedie – *Dovolená s Andělem* (B. Zeman, 1952), *Císařův pekař a Pekařův císař* (M. Frič, 1951). Roku 1953 zemřel J. V. Stalin i K. Gottwald a na filmový průmysl dolehla krize. I když se točilo stále více filmů, kvalita a zaměření se nezlepšila. Ideologické podbarvení doby příliš neublížilo pohádkám, které jsou oblíbené dodnes, např. *Pyšná princezna* (B. Zeman, 1952), *Byl jednou jeden král* (B. Zeman, 1954), *Dařbuján a Pandrhol* (J. Pleskot, 1959).¹⁶

Rok 1968 a nová vlna umělců

Okupace Československa armádami Varšavské smlouvy (1968) se nesla v duchu vojenských nátlaků a znovuzavedení cenzury. V průběhu dvou let se vyspělá společnost proměnila na zónu nesvobody a udavačství. V této době do filmu nejvíce zasáhli režiséři František Vlácil, Otakar Vávra, Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa.¹⁷

K Nové vlně¹⁸, která zaštiťovala osobnosti tvořící od 60. let, můžeme zařadit jména jako Miloš Forman, Věra

Miloš Forman při natáčení filmu *Přelet nad kukaččím hnízdem*
Zdroj: krajskelisty.cz

¹⁵ Počátky barevných filmů u nás [online]. Největší portál vzdělávacích videí v ČR, Česká televize [cit. 22. 2. 2021]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/1916-pocaty-barevnych-filmu-u-nas>.

¹⁶ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 97–101. ISBN 80-85839-54-7.

¹⁷ Tamtéž, str. 124–125.

¹⁸ Československá nová vlna byla významná tím, že se v jedné generaci sešlo několik talentovaných tvůrců a za krátký čas vzniklo hned několik kvalitních filmů, kterým se dostalo uznání v zahraničí. Ke vzniku hnutí přispělo i politické uvolnění. Stejně jako ve světě i tito autoři uplatňovali experimentální tvorbu (např. použití ruční

Chytilová, Pavel Juráček, Jiří Menzel, Jan Němec, Evald Schorm, Jan Schmidt, Juraj Herz a další.¹⁹

Film za normalizace

V období normalizace došlo opět k tvrdé cenzuře a filmy Nové vlny byly označeny za nežádoucí. Vedení státu požadovalo na tvůrcích vedle ideologické podpory také film, který by bavil co největší množství lidí. V tomto období odcházeli režiséři, kteří svými filmy kritizovali režim (J. Němec, M. Forman, E. Schorm, V. Chytilová a další). Režiséři, kteří v zemi zůstali, se rozdělili do dvou skupin na ty, kteří zvolili neutrální téma (K. Kachyňa, F. Vlácil) a na ty, kteří aktivně vyjádřili podporu normalizačního režimu (J. Balík). Mezi oblíbené žánry patřila komedie (*Pane, vy jste vdova* – 1970, *Zítřka vstanu a opařím se čajem* – 1977), dále pak hudební komedie (*Noc na Karlštejně* – 1973), historické filmy, psychologické filmy a filmy pro mládež (*Kamarád do deště* – 1988). Objevují se i protagonisté Nové vlny, kteří neodešli a bylo jim umožněno znovu natáčet (*Hogofogo Homolka* – 1970).²⁰ V roce 1973 vznikla pohádka *Tři oříšky pro Popelku* (V. Vorlíček, 1973), která je dodnes velmi oblíbená nejen u nás, ale i v Německu a Švýcarsku.

Současnost

Po roce 1989 došlo k postupné privatizaci filmového průmyslu. V české kinematografii můžeme rozlišit tři základní proudy: komerční proud (v tomto proudu vznikaly filmy pro finanční obohacení²¹, časté byly komedie – *Trhala fialky dynamitem*, *Dědictví aneb Kurvahošigutntag*), dále pak střední proud (filmy natočené klasickým způsobem, většinou se jednalo o historické náměty a adaptace literárních děl) a experimentální proud (v tomto proudu působili především mladí režiséři, filmy nebyly finančně úspěšné, a tak musely být závislé na grantech Ministerstva kultury). Jan Svěrák je výjimečný tím, že se dokáže pohybovat ve všech třech proudech, proto je úspěšný u diváků, kritiky i v zahraničí.²²

kamery, barevných filtrů, zrychlené a zpomalené záběry, ...). Scénáře byly často inspirované literární předlohou (M. Kundera, B. Hrabal, J. Procházka, J. Škvorecký). Hudba se v jejich podání stala rovnocennou uměleckou složkou.

¹⁹ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 140–154. ISBN 80-85839-54-7.

²⁰ Tamtéž, str. 157–159.

²¹ Tyto filmy byly soukromě produkovány a neměly tak nárok na státní podporu.

²² PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 201–202. ISBN 80-85839-54-7.

Literatura a film

Při vzniku filmu se literatura stala jedním z primárních zdrojů inspirace. O tom, že se literatura a film navzájem ovlivňují není pochyb, protože i dnes vznikají filmové adaptace světoznámých děl.

Zfilmování literárního díla je pro filmaře nelehkým úkolem. Filmař musí vybrat nejen správné herce a lokace, ale musí také zajistit, aby z textu nic důležitého nevynechal.

Marie Mravcová ve své knize *Literatura ve filmu* říká: „Četné a trvající kontakty filmu s literaturou způsobila, umožnila a podporuje zejména jedna jejich společná vloha – vloha vyprávět příběh. Vyprávět příběh pak neznamena nic více a nic méně než zajímat se o osudy lidí, o lidské charakterity a mezilidské vztahy, o dramatické zauzlení lidských situací – ať už v časoprostoru reálném či fantastickém, současném i historickém.“¹ Román i film

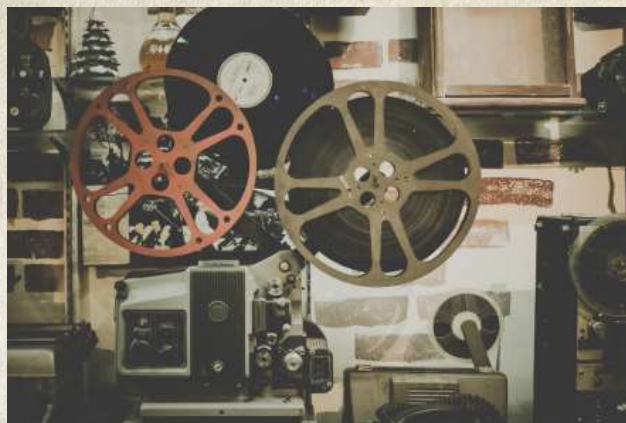

Ilustrační obrázek – literární díla
Zdroj: vlastní fotografie

dokáží vyprávět příběh – román k tomuto účelu používá slova, film používá obraz.

Věda, která se propojením literatury a filmu zabývá a současně zkoumá jejich vzájemné vztahy se nazývá sémiotika. Ze sémiologického hlediska představuje film smíšený komunikát. Stejně jako divadlo i film používá nonverbální prostředky i mluvené slovo.

„Filmový přepis literární předlohy je pak sémiologicky vykládán jako intersémiologický překlad – překlad významů

Ilustrační obrázek – filmové pásky
Zdroj: pixabay.com

(tedy nikoliv slovo od slova, ale smysl od smyslu).“², vysvětluje Mravcová.

Filmová adaptace

Filmovou adaptací se rozumí převedení literární předlohy do podoby filmu. Literární díla jsou mnohdy tak obsáhlá nebo obsahují více než jeden výklad, že je zapotřebí je pro úpravu do filmové podoby zkrátit. Tento proces se nazývá selekce a je na scénáristovi, jak dané dílo upraví. Dle hlavní osy příběhu přidává či odebrá dějové zápletky, a to podle toho, jestli chce následovat smysl příběhu, nebo zda půjde vlastní cestou. Občas scénáristovi nestačí nastíněná charakteristika jednotlivých postav z příběhu, a tak si ji musí přidat. Tomuto procesu se říká amplifikace – rozpracovávání motivů. Jestliže scénárista záměrně nalézá nové významy a souvislosti, věnuje se aktualizaci.³ Tímto procesem dosahuje toho, že je film aktuálnější pro dobu, ve které vzniká.

Při porovnávání literárního díla a filmové adaptace je největší důraz kladen na narativ. Hodnotí, které kapitoly byly odebrány a jaké pasáže byly pozměněny. Film má daleko menší prostor, aby zcela vyjádřil obsah knihy, proto dochází ke změnám hlavně z praktického hlediska.

Filmové adaptace rodmýchávají spoustu názorů a diskuzí. Existují lidé, kteří jsou zastánci literární předlohy a filmem zcela pohrdají, ale také existují ti, kteří knihy nikdy nečetli a filmovou adaptaci přesto naprosto zbožňují. Zájem o filmové adaptace tu tedy v minulosti vždy byl, a dle mého názoru ještě dlouho bude, protože film a literatura neodmyslitelně patří k sobě.

¹ MRAVCOVÁ, Marie: *Literatura ve filmu*. Praha: Melantrich, 1990, str. 9.

² Tamtéž, str. 10.

³ PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000, str. 246–247. ISBN 80-85839-54-7.

Život Boženy Benešové

Božena Benešová je autorka společensko-psychologických próz a mnoha básní. Jako literární kritička publikovala v mnoha časopisech, například v Masarykově *Naší době* či *Lípě*. Přesto zůstává pro většinu českého čtenářstva neznámou osobností. I když je zmiňována ve slovnících českých spisovatelů, stále zůstává opomíjenou českou autorkou a přednost dostávají její současníci. Zatím jedinou monografii o Boženě Benešové zpracovala Dobrava Moldanová.¹

Život v osamocení a první povídky

Narodila se 30. listopadu roku 1873 v Novém Jičíně jako druhá dcera advokáta. Její rodiče, Roman a Berta Zapletalovi, měli kromě Boženy ještě dalších deset dětí, ale dospělosti se dožilo pouze sedm z nich. Brzy po Boženině

Berta Zapletalová – matka Boženy
Zdroj: Moldanová D.: Božena Benešová, 1976

narození se rodina rozhodla přestěhovat do Napajedel, kde Božena vychodila šest tříd obecné školy. Mezi lety 1884–1887 si své vzdělání ještě doplnila návštěvami německé měšťanky v Olomouci. Celé dny trávila nad knihami a čím dál více se vzdalovala obrazu dívky z dobré rodiny. To dokládá i Dobrava Moldanová ve

své knize *Božena Benešová*: „*Kvůli tomu byl vztah mezi ní a otcem plný konfliktů, přál si vychovat dceru po vzoru své manželky, protože právě tak viděl ideál ženství – krásná a oddaná žena, která plní manželské povinnosti.*“² Ani její maminka ji zcela nepochopila. Chtěla pro ni takové štěstí, které sama získala, ale mladé Boženě, která snila o velkých činech, se to zdálo příliš málo.³

Roman Beneš s babičkou Bertou
Zdroj: Moldanová D.: Božena Benešová, 1976

Božena sice vyrůstala v domě plném sourozenců, ale cítila se osamocená. Neměla pro svůj duchovní vývoj přítele, s kterým by se poradila. Vše se změnilo, když potkala Josefa Beneše, mladého a inteligentního mladíka, který vynikal vyspělým literárním úsudkem. Svatba se konala 13. dubna 1896. Moldanová dodává: „*Velice brzy*

Božena Benešová – fotografie z dívčích let
Zdroj: Moldanová D.: Božena Benešová, 1976

po svatbě se dostavilo bolestné překvapení: Josef vzal zcela vážně svou úlohu ženatého muže, docela pověsil své bohémské zvyky na hřebík a stal se spořádaným úředníkem na dráze.“⁴ Po své ženě chtěl, aby byla dobrou manželkou a matkou pro dítě, které se necelý rok po svatbě narodilo. Chtěl zkrátka žít jako obyčejná úřednická rodina. V této době Božena procházela bolestnými krizemi, protože ji Josef nedokázal poskytnout svět takový, jaký si vysnila. Cítila se teď mnohem opuštěněji než kdy dřív. I když její prostředí příliš nepřálo jejím intelektuálním a uměleckým ambicím, pokusila se poprvé publikovat právě v této době, tedy v roce 1896. První povídky zaslala do regionálních časopisů a do *Nivy*, byly ji však vráceny.⁵

Přátelství s Růženu Svobodovou

V roce 1902 se Benešová seznámila s Růženu Svobodovou a díky ní později také s F. X. Šaldou a s J. S. Macharem.⁶ Pod přísnou rukou Svobodové začala Benešová systematictěji tvořit a později i publikovat. Jejich přátelství a podpora skončila až smrtí Svobodové roku 1920. V letech 1903 a 1907 spolu obě ženy podnikly cesty do Itálie, v této době už Benešová napsala řadu próz a básní.⁷ Božena Benešová v Růženu Svobodové našla přítelkyni, která poznala hloubku jejího talentu a povzbuzovala ji v tvorbě.

¹ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976.

² MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 11.

³ Tamtéž, str. 10–12.

⁴ Tamtéž, str. 15.

⁵ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 13–18.

⁶ FORST, Vladimír a kolektiv: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: ACADEMIA, 1985, str. 200.

⁷ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 21.

Božena Benešová, rok 1910
Zdroj: Moldanová D.: Božena Benešová, 1976

Cenné zkušenosti a stěhování do Prahy

Od roku 1904 začala Benešová pravidelně publikovat a mezi lety 1907 a 1908 redigovala přílohu brněnského časopisu *Ženská revue Žena* v umění. K ženskému hnutí údajně neměla nijak zvlášť velký vztah,

do této práce se pustila na naléhání Růženy Svobodové, která viděla v účasti na tomto časopise jistou příležitost.¹ Nicméně toto zaměstnání Benešovou příliš neuspokojovalo. Touto dobou ještě bydlela v Napajedlích a spolupráce s majitelkou listu a redaktorkou Zdenkou Widermannovou nebyla vždy jednoduchá. I tak dala tato práce Boženě Benešové cenné zkušenosti v oblasti žurnalistiky a otevřela možnost spolupracovat s významnějšími časopisy, například s Masarykovou *Naší dobou*. Nebylo jednoduché tvořit tak daleko od hlavního města, proto se roku 1908 přestěhovala i s manželem Josefem do Prahy. Na Moravu se pravidelně vracela, hlavně do Uherského Hradiště, kde bydlely její sestry a matka, otec zemřel roku 1907.² Po příchodu do Prahy úzce spolupracovala s časopisem *Novina*, který byl na přelomu let 1907 a 1908 založen Šaldou, Macharem a Vodákem. Benešová byla přizvána k užší spolupráci, protože už od roku 1903 psala pro Šaldu kritiky do *České revue*.³

Životní krize a první sbírka povídek

Rok 1910 je pro Boženu Benešovou kritickým bodem – přátelství s Růženou Svobodovou poněkud sláblo, roku 1912 navíc vyvrcholila manželská krize rozvodem a komunikace se synem Romanem vážla.⁴ Na druhou stranu byla právě tato doba, kdy byla knižně vydána její první sbírka povídek *Nedobytná vítězství* (1910). Benešová jako

spisovatelka slavila úspěch, ovšem jako žena, matka a přítelkyně zřejmě prožívala těžké chvíle.

První světová válka

Válečná léta strávila Božena Benešová střídavě v Uherském Hradišti a v Praze. „Byla to léta intenzivní literární práce: dokončila knihy povídek *Myšky* a *Kruté mládí*, a zejména pracovala na svém dosud největším díle, na románu *Člověk*.“⁵, říká Moldanová. Doba války znamenala pro Benešovou hmotné starosti, i když už předtím žila ve finanční tísní, válka ji uvrhla do bída. Vztah k Růženě Svobodové se v této době opět prohloubil a přetrval až do roku 1920, kdy Růžena Svobodová zemřela. Před svou smrtí ještě založila časopisy *Lípa* a *Zvěstování*. Právě *Lípu* redigovala s Boženou Benešovou, a to od roku 1917 do své smrti.⁶

Práce v YWCE

Svou uměleckou dráhu ukončila v YWCE (v Československu byla YWCA založena v roce 1921 a propojovala nejvýše postavené ženy tehdejší společnosti), kam se dostala v roce 1926. Zde Benešová pracovala jako

Božena Benešová, 30. léta
Zdroj: Moldanová D.: Božena Benešová, 1976

knihovnice a vedla několik německých konverzačních kroužků. Dívky, které za ní docházely, později utvořily kroužek Dívek Boženy Benešové a zůstávaly jí věrné až do její smrti. V této době začala Benešová ztrácet životní síly. Zemřela v kruhu přátel 8. dubna roku 1936 na slabé srdce.⁷

¹ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 22–23.

² Tamtéž, str. 22–24.

³ Tamtéž, str. 25.

⁴ Tamtéž, str. 26–27.

⁵ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 29.

⁶ Tamtéž, str. 29–32.

⁷ Tamtéž, str. 35–38.

Dílo Boženy Benešové

Božena Benešová patřila do kruhu přátel Růženy Svobodové, Františka Xavera Šaldy a Josefa Svatopluka Machara. Tito spisovatelé se řadí do generace České moderny, která reaguje na rozsáhlé společenské změny spojené s rozvojem vědy a techniky na přelomu 19. a 20. století. I přes to se u Benešové objevují prvky naturalistické.

„*Rané povídky a zlomky Boženy Benešové tvoří celek, svázaný inspiračně s lety života v Napajedlích, a mají autobiografický základ.*“¹ Jedná se celkem o osmnáct povídek, které Benešová svázala do čtyř sbírek a mezi lety

Božena Benešová, 20. léta
Zdroj: Literární archiv PNP

1910–1923 je vydala. Společným rysem jsou hrdinky, obvykle mladé dívky, které se neúspěšně bouří proti prostředí, prohlédly deziluzi svého života a snaží se s touto skutečností vyrovnat. Román *Člověk* (1919) symbolicky uzavírá první období její tvorby. V tomto románu se snaží zodpovědět všechny otázky, které si až doposud ve své tvorbě kladla. Ve druhém období vzniklo celkem patnáct povídek a ve sbírkách vycházely mezi lety 1914–1934. První světová válka je zachycena v románové trilogii *Úder* (1926), *Podzemní plameny* (1929) a *Tragická duha* (1933). Téma střetu dětského světa se světem dospělých můžeme nalézt v poslední, rozsáhlé povídce *Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášová* (1936).²

Poezii Benešová psala celý život, ale jen zlomek z toho nechala otisknout. Básně, které vznikaly mezi lety 1900 a 1909, Benešová shrnula do sbírky *Verše věrné i proradné* (1909), žádné další už knižně nevydala, naopak časopisecky vycházely průběžně.

První pokusy o drama můžeme datovat do roku 1895, v tomto období „*dovedla Benešová napsat živý dialog a postavit dobrou dramatickou situaci, i když nestačila zvládnout celou rozlohu dramatického útvaru*“.³ Kromě dvou jednoaktovek a jedné komedie se nám dochovala řada zlomků divadelních her, které jsou v současnosti uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

¹ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 41.

² MENCLOVÁ, Věra, SVOZIL, Bohumil, VANĚK, Václav a kolektiv: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000, str. 84.

³ MOLDANOVÁ, Dobrava: *Božena Benešová*. Praha: Melantrich, 1976, str. 85.

Myšky

Soubor povídek *Myšky* vyšel poprvé knižně roku 1916 v nakladatelství Jana Otty v Praze. Celkem obsahuje pět povídek: *Povídka s dobrým koncem*, *Pýří*, *Teorie*, *Lakomý osud* a *Myšky*. Všechny povídky vznikaly mezi lety 1906 a 1913 a postupně vycházely i časopisecky. Po druhé tyto povídky vyšly roku 1927 v nakladatelství Müller a spol. v Turnově, tentokrát s podtitulem *Povídky z let 1909–1913*.

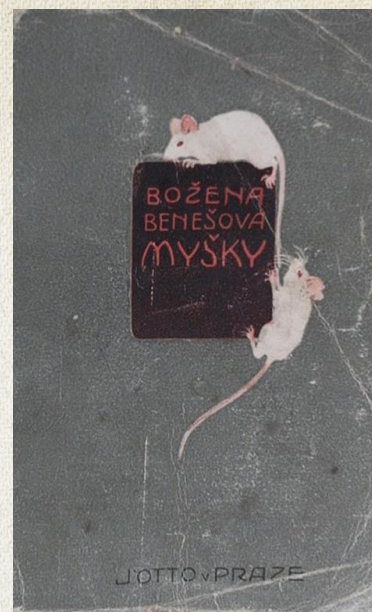
Povídka *Myšky*

Povídka *Myšky* je nejdlejší dějovou povídkou z knihy i ze všech vydaných povídek. Je titulní a pro sbírku typická. Ve čtrnácti kapitolách autorka sleduje život mladé Jeničky Parmové, její vývoj, a nakonec i její prozření.

Název se vztahuje ke třem myškám, které Jenička potkává ve svém novém domově. Nejprve se jich bojí, ale po nemilé zkušenosti se s nimi sprátele a těší ji jejich společnost.

Děj

Děj této povídky je jasně daný, ale na povídku komplikovaný. Zvláště z důvodu psychologické propracovanosti postav. První část popisuje Jeničku ve škole, její mládí a bezstarostnost. Zlom nastává v bodě, kdy se její otec rozhodne znovu oženit. Přivádí do domu mladou, ovšem chudou dívku Žofínku. Jenička je k ní chladná, protože nahradila místo její zesnulé matky. Tou dobou ukončuje učitelský ústav a prázdniny prožívá v rodném domě. Na konci prázdnin se má dostavit do nedaleké vesnice, aby nastoupila na místo, které jí domluvil tatínek. První, s kým se ve vesnici seznámí je Urban, ten jí dává cenné rady, ale Jenička ho nebere vážně. Právě po něm má převzít místo učitelky. Mezi významnými pány, se kterými se dále Jenička potkává, je i správce Veleta. Brzy mezi nimi vzplane láska. Jana s Veletou tráví spoustu času, chodí spolu na procházky a k Veletům domů. V této době Jana zcela podléhá Veletovi a zasvěcuje mu celý svůj život. Po prvním políbení se před ním ovšem uzavírá, všech se straní, a tím se blíže seznamuje s myškami. Po nedlouhé době ji přijede do Lučin navštívit Žofínka s Urbanem, ten zatoužil po Lučinách, a proto jel s ní. Od nich se Jana dozvídá, že jsou všichni tři pozvaní k Veletům. Jana už se Veletovi nevyhýbá a další schůzku si dávají u ní v domku. Místo Velety k ní přijde nečekaný host – Veletova žena, se kterou nemá dobrý vztah. Ta jí vypráví, že je její muž záletník a všude po vesnici má milenky a další děti. Vyčítá

Obálka souboru povídek *Myšky*
Zdroj: databazeknih.cz

jí, že ona způsobila její velké neštěstí: „*Hned, když jsem vás po prvé ve dvoře uviděla, cítila jsem, že moje vlastní neštěstí teprve přišlo. (...) A muž opravdu od prvního okamžiku jen s vámi mluvil a na vás se usmíval, jako se kdysi usmíval na mne. (...) Ty všechny holky, to nebylo nic. Muž je muž. Nudí se, teskno je mu tady, stesk si chce zahnat a myšlenky na minulost. Vzplanul a zase zhasnul, jako by sirku odhodil. A ke mně byl potom vždycky jako ženich. Ty jsi anděl, říkal a ruce mi líbal, vážil si mne, nízký stav mi nevyčítal a doma se mu líbilo.*“¹ Paní Veletová ukončila svá slova tím, že obešla všechny vrchní pány ve vesnici a stěžovala si na Janu. Janě se v tu chvíli zhroutil život, milence ztratila, domů se vrátit nechce kvůli maceše, rozhodla se tedy své trápení ukončit jednou pro vždy. Vypila jedovatý inkoust a dala i svým věrným kamarádkám, které ji těšily a dělaly v dobách nejtěžších společnost. Ráno, když se probudila a zjistila, že inkoust nesplnil očekávání, dospěla k prozření. V tomto okamžiku v sobě Jana nachází velkou sílu k životu i jeho nový smysl. Ve škole dává výpověď, protože ani učit ji netěšilo, a odjíždí k otci. Tam ji ještě naposledy navštíví Veleta: „*Kdybych se k vám nebyl choval se všemi směšnými ohledy (...) dávno jsem vás mohl mít. Ale vaše naivní oči mi učarovali. A teď jich již dokonce ani nemáte! Díváte se jako stárnoucí žena, a to já nemám rád.*“² Skutečnost, že Jenička hleděla smrti do tváře, ji posílila. Na konci příběhu už není naivní jako na začátku.

¹ BENEŠOVÁ, Božena: *Myšky: povídky z let 1909-1913*. Turnov: Müller a spol., 1927, str. 228–229.

² BENEŠOVÁ, Božena: *Myšky: povídky z let 1909-1913*. Turnov: Müller a spol., 1927, str. 248.

Film Splynutí duší

Splynutí duší, televizní inscenace z roku 1976, je druhá a zatím poslední adaptace příběhu od Boženy Benešové. Režie se chopil Jan Matějovský, který dále pracoval na filmech jako *Nebezpečný člověk*, *Podezření* nebo *Pasiáns*. Scénář sepsala Věra Kalábová, hudbu obstaral Gustav Křivinka a hlavním kameramanem byl Adolf Navara.

Jenička Parmová a Vojtěch Urban

Splynutí duší je adaptace povídky *Myšky*, přesto si tvůrci zvolili odlišný název. Inscenace svým jménem nepoukazuje na tři malé tvory, ke kterým Urban a později i Jenička přilnuli, upozorňuje na obraz nad klavírem, ke kterému měla největší vztah paní Veletová, důležitá přesto ne hlavní postava.

Filmové obsazení

Jenička Parmová – Libuše Šafránková

O Jeničce se z knihy dozvídáme, že má kaštanové oči. Libuše Šafránková má stejně hnědé oči. Své role se zhostila skvěle. Na začátku dovedla hrát stejně naivní mladou dívku, která byla popisována v povídce, její charakter se mění ve chvíli, kdy se od paní Veletové dozvídá pravdu o Veletovi.

František Parma – Vladimír Ráž

V povídce má pan Parma odlišné křestní jméno. Nosil vždy dlouhý černý kabát a černou kravatu. Vlasy měl polodlouhé a zcela bílé. Věk kolem padesáti. Ve filmu má stejné vzezření, jen vlasy má krátké. Když jel s Jeničkou do Lučin, vyměnil černý kabát za světlý oblek.

Žofinka – Dana Syslová

O Žofii se v povídce také moc nedozvíme, jen, že jí je 25 let a že má velké hnědé oči. Ve filmu je to vysoká, elegantní žena.

Jaromír Veleta – Svatopluk Matyáš

Silný, vysoký, vousatý muž. Když se v povídce poprvé objevil, držel panamský klobouk s jasně fialovou, křiklavou stuhou. Ve filmu držel stejný klobouk Parma, když jel

Zleva Urban, pan Parma a Jenička

s Jeničkou do Lučin. V povídce je popisován jako sebevědomý člověk a z příběhu vyplývá, že je dominantní a ví, co chce. Tato vlastnost je pro Veletu typická, a proto ji filmaři neopomenuli.

Karolína Veletová – Vlasta Vlasáková

V povídce je Veletová popisována jako starší žena, s úzkýma očima. Ve filmu i v povídce se nám ukazuje jako silná milující žena, která se stará o milenky svého muže. Nemá dostatek odvahy změnit povahu svého muže, ale když se zamiluje do mladé učitelky a plánuje s ní budoucnost, Veletová zasáhne, aby o muže nepřišla.

Vojtěch Urban – Jiří Klem

Vojtěch je v povídce popisován jako mladý, hezký muž, který měl seděmodré hluboké oči, vyhublou, předčasně vážnou tvář hladce oholenou a rty přísně stažené. Ve filmu má stejné oči, jen tvář nemá oholenou. V povídce mluví o myškách jako o přátelích a Žofii se na konci příběhu vyhýbá. Ve filmu nemluvil o myškách příliš hezky a vztah s Žofií se zdá být skutečný.

Urban, Žofie, Parma a Jana v poslední scéně filmu

Nadučitel – Václav Švorc

Nevysoký, tlustý, asi padesátiletý člověk. V povídce nedostal moc prostoru, takže ani ve filmu není příliš vidět. Když se ovšem vyskytne na scéně, je přesně tak přísný jako v povídce.

Srovnání povídky *Myšky* s filmovou adaptací *Splynutí duší*

V této sekci výstavy budou promítnuty scény z filmu. Vybrala jsem jen některé, které se od povídky výrazně liší.

Hned na začátku nám film ukazuje pokoj u Parmů a dobu, kdy je Jana už po maturitě a otec ji informuje o plánovaném sňatku. V knize se Jana vrací domů na prázdniny, kde jí tatínek poví o svatbě a pak se Jana vrací zpět do školy. Domů následně přijíždí až na letní prázdniny po maturitě. Informaci o novém pracovním místě se Jana v povídce dozvídá z dopisu od tatínka, ve filmu jí tuto novinu řekne Žofinka první den jejího pobytu doma. Ve filmu se o škole zmiňuje Parma hned v prvních záběrech, kdy chválí Janino vysvědčení. Dobu letních prázdnin, kdy se Jana odcizuje tatínkovi, ve filmu také nenajdeme.

Další změnu, kterou jsem ve filmu zaznamenala, je

Paní Veletová na návštěvě u rodičky Ančí

chování Urbana. Zdá se mi, že tvůrci jeho chování v povídce nebrali vážně a místo toho si vykreslili úplně jiný charakter. Na rozdíl od literární předlohy se ve filmu chová spíše společensky. O myškách mluvil v negativním slova smyslu, nekrmil je a netěšil se z jejich společnosti. Citově zcela podlehl Žofince a Janu bral spíš jako přítele a šanci dostat se zpět do Lučin.

V páté kapitole povídky se můžeme dočíst, jak Jana vypráví Urbanovi o návštěvě u Veletů. Ve filmu Jana s otcem skutečně Veletu navštíví. Jinak je zde příběh nezměněn. Kde ale pocítujeme výraznou změnu, je příchod Velety. V knize totiž přichází už do hospody, a tak se setkává s panem Parmou, ve filmu přijde Janu pozdravit až do její světnice.

Důležitým bodem filmu je, když Jana ve škole přesazuje malého chlapce Jaromírka. Od tohoto okamžiku se

Jana přesazuje Jaromírka

setkáváme s několika postavami, které Janu žádají, aby chlapce přesadila zpět – matka chlapce, který nyní sedí vedle mladého Jaromírka, paní nadučitelová a Veleta. Poslední jmenovaný Janu přesvědčí, aby chlapce opravdu přesadila. Tyto scény jsou pouze ve filmu.

Největších změn se filmaři dopustili na konci příběhu. První z nich je způsob, jak se Jana dozvídá o nevěře Velety. V knize i ve filmu sice přijde Veletova žena k Janě, ale ve filmu se Veletová vydává i s Janou za rodičku Ančí. Další změna nastane, když se Jana dozví o nevěře, její reakce jsou zcela odlišné – ve filmu Veletu osloví a čeká na jeho vyjádření, v knize se Jana rozhodne pro sebevraždu. Tato pasáž byla pro povídku i samotnou hrdinku nejdůležitější, protože pokusem o sebevraždu Jana ztratila svou naivitu a začala jednat.

Jana žádá, aby se Veleta vyjádřil ke svým nemanželským dětem